

Pledoarie în favoarea lui Franz Kafka

Elena Vîrtea

În ce măsură se dăruiesc artiștii întregii lumi, prin arta lor? Unde se află linia de demarcație între dreptul autorului de a dispune de opera sa și dreptul umanității de a fi bucurată de aceasta? Îl putem considera pe artist ca fiind un simplu mijlocitor între arta sa și noi, muritorii de rând, sau tot ceea ce putem face este să sperăm că acei creatori cu un potențial nemaîntâlnit vor fi înzestrați și cu tăria de a împărtăși celorlalți roadele catharsisului lor?

Acestea sunt câteva întrebări ce răsar din dilema la care Franz Kafka îl supune pe bunul său prieten și confident, Max Brod, în urma exprimării voinței sale prin testament de a-i fi arse toate manuscrisele, fără a fi citite. Însă conștient fiind de talentul deosebit al prietenului decedat timpuriu, Brod încalcă ultima dorință a testatorului. Astfel, manuscrisele lui Kafka, cuprinzând atât opere, cât și corespondența personală sau jurnale, există până în prezent în original și rămân obiectul unei îndelungate dispute.

Din perspectiva contribuției pe care Franz Kafka a adus-o literaturii universale, decizia lui Max Brod a fost una salvatoare. Într-adevăr, simțul său ascuțit pentru talentele nedescoperite i-a adus în lumina publicului pe mai mulți artiști, precum scriitorul Jaroslav Hasek și compozitorul Leos Janacek. Însă a nu respecta o ultimă dorință este, în esență, un gest condamabil. Calitatea de artist a testatorului nu anulează acest punct de vedere, ci îl întărește: atât în fapt, cât și în drept.

În primul rând, Franz Kafka nu își exprimă o dată, ci de două ori, în două scrisori succesive adresate lui Brod (pe care acesta le găsește după moartea scriitorului), voința de a-i fi arsă creația, cu câteva excepții menționate limitativ de scriitor: „Aceasta este ultima mea dorință cu privire la tot ceea ce am scris: dintre toate scrierile mele, singurele care pot rămâne sunt următoarele: *Judecata*, *Fochistul*, *Metamorfoza*, *Colonia Penitenciară*, *Un medic de țară* și nuvela *Un artist al foamei*. Însă tot ceea ce rămâne va fi ars, fără excepție, și te implor să faci acest lucru cât mai curând.” Astfel, Franz Kafka îți exercită dreptul moral de „a decide dacă, în ce mod și când va fi adusă la cunoștință publică” o parte din opera sa, surprins în art. 10 alin. a) din Legea nr. 8/1996. Apare însă problema respectării condițiilor de formă ale testamentului olograf, care conform art. 1041 C. civ. „sub sancțiunea nulității absolute, trebuie scris în întregime, datat și semnat de mâna

testatorului”. Astfel, un detaliu semnificativ îl reprezintă lipsa unei date în conținutul ambelor scrisori – componentă inerentă testamentului olograf. Totuși, în practică acest lucru reprezintă un impediment doar în măsura în care nu ar exista indicii ce ar ajuta la o încadrare în timp a scrierii testamentului sau dacă ar exista suspiciuni cu privire la discernământul autorului. Or, în conținutul uneia dintre scrisori, Kafka mărturisește: „Probabil că de data aceasta nu mă voi recupera, până la urmă. Pneumonia, după o lună de febră pulmonară, este mult prea posibilă (...). În această eventualitate, aceasta este ultima mea dorință în legătură cu tot ceea ce am scris...”. Din această sintagmă reiese că ar fi posibilă stabilirea unei date la care testatorul și-a exprimat voința, ceea ce ar întregi forma valabilă din punct de vedere juridic a ultimei dorințe lui Franz Kafka. În legătură cu neglijența scriitorului în a-și întocmi testamentul într-o formă care să nu stârnească dileme din punct de vedere legal intervin, de asemenea, diferite argumente ce țin de natura scriitorului, descrisă atât de cei care l-au cunoscut, cât și indirect de opera sa. Apropiții lui Kafka, în categoria cărora este inclus Max Brod, îi cunoșteau luciditatea covârșitoare, care reprezintă, în mod paradoxal, atât esența operei sale, cât și principalul inamic al acesteia. Profunda dezamăgire față de semenii săi, neputința și dezgustul stârnit de sistemul dominat de o birocrație sisifică, condiția artistului consumat de propria artă – toate acestea sunt idei desprinse din opera lui Kafka, operă pe care o trăia cu întreaga sa ființă, după cum mărturisește chiar el: „Înclinația de a-mi ilustra viața interioară onirică a făcut ca orice altceva să fie lipsit de importanță – viața mea s-a atrofiat și continuă să se atrofieze. Sunt făcut din literatură”. Cu toate acestea, el manifesta o indiferență frapantă față de soarta operelor sale – lucru remarcat și de editorii care literalmente îl rugau să le trimită opere spre a fi publicate și promovate. Într-adevăr, acest dezinteres constă într-o severă subestimare a operei sale. Însă acest lucru nu justifică încălcarea unei dorințe exprimate cu claritate, mai ales față de unul dintre cei mai apropiați prieteni ai scriitorului.

În al doilea rând, Franz Kafka era conștient de irevocabilitatea hotărârii sale, de închiderea unui univers de posibilități prin pieirea operei încă nepublicată. Această decizie radicală luată împotriva propriei munci nu este singulară – numeroși artiști cu o reputație însemnată și-au nimicit o parte din operele de care probabil că mulțimile s-ar fi bucurat astăzi. Claude Monet, maestrul impresionist, și-a distrus zeci de picturi, deoarece nu își dorea ca acestea să facă parte din moștenirea pe care o lăsa lumii. Însă sentimentul din spatele acestei atitudini față de creația proprie este dificil de înțeles pentru noi, cei din exterior. Este vorba despre o răzvrătire a artistului contra incapacității sale de a atinge sublimul prin artă, ceea ce transformă creații aparent reușite în

încercări mediocre de a surprinde perfecțiunea. Așadar, publicarea scrierilor considerate de către Kafka „nedemne” ar putea fi considerată o atingere a reputației sale, luând în considerare dorința artistului de a se elibera de partea creației pe care acesta o consideră nereușită. La scară mai largă, nu intră în discuție doar condiția deosebită a unui om de geniu, chinuit de o realitate care nu îl putea înțelege, ci și un drept fundamental al ființei umane: dreptul la intimitate. Kafka nu a cerut doar distrugerea mai multor opere nefinalizate, ci și a scrisorilor, jurnalelor sale, care sunt scrieri cu o profundă valoare personală. Cu ce drept a fost permisă intruziunea aceasta într-o formă a intimității atât de vulnerabilă, prin transpunerea unora dintre cele mai adânci trăiri și gânduri în cuvinte? De fapt, până a fi publicate prin voința expresă a autorului, reprezintă manuscrisele unor potențiale capodopere mai mult decât crâmpoie din lumea interioară a unui om? Perspectiva protecției juridice a intimității a fost surprinsă încă din secolul al XIX-lea de către Samuel Warren și Louis Brandeis în esul lor: *The Right to Privacy*. În anul 1890, dreptul jurisprudențial american asigura fiecărui individ dreptul de a decide dacă și în ce măsură își poate exprima gândurile și sentimentele, indiferent de metoda de exprimare (prin muzică, literatură, arte plastice) și indiferent de valoarea pe care o avea respectiva exteriorizare materială pentru societate. Cu alte cuvinte, aceeași protecție juridică era acordată atât unei pagini de jurnal sau unei scrisori banale, cât și unei opere de o valoare artistică excepțională – nimic nu era adus în atenția publică fără consimțământul autorului. Franz Kafka și-a exprimat în mod consecvent viziunea și dorința asupra sorții propriei arte literare, iar încălcarea acesteia a avut consecințe care se resimt până în prezent.

Astăzi, manuscrisele lui Kafka au ajuns, după procese îndelungate, din posesia fiicelor amantei lui Max Brod în posesia Bibliotecii Naționale din Israel. Rodul unui zbucium sufletesc manifestat unic, prin crearea unui univers literar al dezolantului și absurdului, a sfârșit prin a fi înstrăinat de însăși voința autorului și transformat în obsesia unor indivizi care nu l-au cunoscut vreodată.

Soarta operei lui Franz Kafka s-a dovedit a fi de-a dreptul... kafkiană.